למנחם אוסישקין, היוצר והבונה, במלאת לו שבעים שנה

ד. קמחי

קוים אחדים לדמותו

* * *

לא רק אצלנו, שנתחנכנו על ראשי-תיבות ועל גימטריאות, אלא גם אצלם, אצל הגויים, יש וסופרים דורשי-רשומות הם גם דורשי שמות, ולא אחת אתה מוצא, שסופר פלוני מעיר על שמו של איזה גבור בהיסטוריה, שהנה בשמו בלבד יש איזה צליל מיוחד: נפוליון בונפארטה — איזה „מרחב" לשתי המלים; או קארל מארטל — צליל הותך לשם המשפחת הקצר. וסופר גרמני מפורסם, בספרו הגדול על לסינג, דורש את שמו של אותו סופר, שבקש להביא מהפכה בדראמה הגרמנית, ואומר: „בשם זה בלבד, לסינג, איזה צליל של אבחת-חרב".

ואוסישקין — אם תרצו תאזינו גם כאן, בצליל האותיות, משהו מאושיותו. יש כאן איזו „מאסיביות" בברירה של האותיות: סמ"ך וש"ין וק"וף, וביחוד באותו הצליל הרוסי של שם זה, שיש בו עוד הטעמה של תוספת כבדה ו„רצינית".

וכשמו כן גם ארשת-פניו וארשת-גופו — כל נוסח-הפרצופים שלו: מאסיביות ברוכה. קומה גבוהה, אלא שאינה מתנשאה יותר מדי לרום, כאילו מתוך כוונת תחילה: מוטב לו לגוף לעמוד איתן על הקרקע. על „המרום" ועל „ההתרוממות" יש אולי לוותר לעת-עתה, אבל ברוחב, במוצק, בבטחון-שבאמת-האדמה נהוג להציב רגל שלמה, שתי רגלים — לימין ולשמאל— על מנת לתפוס מקום... וכל כמה שאפשר יותר... עוד יותר... עוד שעל ועוד שעל, ובלא-חשבון. מחר נבוא חשבון. ולעת-עתה: תפסת מרובה — תפסת.

ובית לו לאוסישקין בשכונת „רחביה" שבירושלים — ב„רחוב הקרן-הקיימת" — שאף הוא נבנה כך והוקם לרוחב — דוקא לרוחב — ולתפוס עמדה במרחב, לשני העברים. וכבר העיר על כך — ואם אמנם בלעג כל-שהוא— אותו מהנדס ממשלתי: נהולידיי שמו, בשעה שהרצה על הבנינים של ירושלים החדשה, שהנה ביתו של אוסישקין — כאוסישקין...

כי אמנם יש כאן משהו מאותה ההרמוניה-של-השלמות, שאין לדעת מאין היא באה ובאיזו דרך היא מצטרפת מן המעשים הקטנים לפרצוף זה השלם של האישיות — מעין „מוזאיקה"-של-האופי, אם יתכן לומר כן.

והכל כאן הרמוני: משקל הגוף עם משקל הדבור, וביחוד משקל-האידיאה עם אותה משקולת-המעשים, שבמשך ארבעים שנה של עבודה ללא-הפסק, הוא מחזיקה בידה בדיוק על אותה נקודה, שבה הרים אותה בפעם הראשונה ו„כיונה" על המקום האחד הזה ללא-זיע: חבת-ציון; קרקע ועבודה.

וכך יש לראות אותו: מוצק ואיתן הוא נצב בעקשנות, בידו המשקולת העתיקה של חבת-ציון, בנשמתו ההכרה הגדולה האחת, שתחיית ישראל אמת נצחית היא, שמוכרחת להגיע לידי התגשמות במעשים — [illegible]ניו באותה נקודה, שהיא יסודי-היסודות לכל אותם המעשים — שאף הם מוכרחים לבוא—הקרקע, הקרקע, הקרקע.

ועל כך התעקש ולא וויתר (והיכן בכלל וויתר?), וזכה לשבץ את כתרה של האומה באותה אבן-המלואים הנפלאה — העמק.

וראה: בתכונה מבורכת זו, שהוא-רה מאז כשמש העולה, לא תמצא מאומה מאותה הערפליות — ערפלי-היאוש, העוטים את הנפש בשעות-ההתפוררות — שיוצרים-פייטנים נגועים או מבורכים בה.

לו ברור הכל. הוא איננו ולא היה מעולם מן המהססים. ובשעה שהוא פוסע פסיעה קדימה, אין הוא מפחד שמא מאחוריו נותרה תרוקנות, התלל המפחיד...

רק קדימה וקדימה — וברצינות ובהכרת-הערך באותם המעשים, שנראים לנו, המפוכחים, רוכבי-הערבות, קטנים כל-כך ופעוטים: דונאמים של אדמה— בשעה שאנחנו מפליגים על פני האוקיאנוס הגדול של האידיאות המופשטות, הלאומיות והבינלאומיות...

ומכיון שהכל כאן הרמוני ושלם, אתה עומד מופתע לפני ההיהות הזאת, שבה הוא מקבל את כל המעשים הנעשים — ואף אם הם נעשים שלא כרצונו, ואף אם הם הופכים לו לא-אחת את הקערה על פיה.

הוא אינו מגיע לכלל יאוש. לא. המאמין האמתי אינו מתיאש לעולם. הוא יש לו — כפי ההגדרה הנפלאה של תורת-היהדות — הבטחון. ובבטחון זה עשו רבים, וכן שלמים כמותו, את ההיסטוריה, ובבטחון זה עשה גם הוא את ההיסטוריה שלו.

ומכאן הסבה והמקור להערצה זו שאנו הוגים לו. מה טוב לו למהסס ולמתפספס להלך עקב-בצד-אגודל אחרי מפסע-רגלים איתן כזה שלו! ומה טוב לדעת, שבשעה שאנו נעים-ונדים ואיננו יודעים „מה ילד יום", מתהלך הוא בטוחות ונושא עמו לא רק את אשר ילד היום, אלא גם את אשר ילד כבר המחר...

והרי הכל ברור כל-כך ופשוט:

הנה שאלת הממשלה: „לא פרסורים מודרניים בפראקים, שבין הקהל ובין ה„פריץ", נהיה... בגאון נדרוש ונתבע!" (מדבריו ב„אספת הנבחרים" הראשונה).

והנה שאלת הערבים: „אנחנו נלמד מהם, אבל גם הם מאתנו. ושלום? — בוודאי. אבל שלום בלא אמת, שתקדים לו, זה לא כלום!" (מדבריו באותה האספה).

ובשעה שהוא עומד ומדבר — וביחוד בשעות הגדולות שלו, כשהוא מתעלה בדבורו הנפלא, שיש בו מן הפשטות, המגיעה לפעמים עד לידי פרימיטיביות גמורה — אתה רואה אותו נעלה על כל הקהל הזה, שנתאסף ב„תחתית-ההר" בשעה שהוא נמצא שם, ב„הור-ההר" של מתן תורה ציונית זו, שהוא מטיף כאן עליה לפניך, מתוך יסודי-היסודות של נפש האומה על כל חבליה במשך כל הדורות...

ובשעה שהוא יורד בגמר משאו, אתה מרגיש לא-אחת, שהוא יורד אליך מן ההר, וכשאתה רואה אז את פניו קרנות בשלהבות אלה אשר ליבן בנפשו מתוך אמונתו הראשונית והתמימה; אתה מביט בו ומתבייש להסתכל בפניו המורדים — כי קטונה אז מאד לעומתו.

מ. כרמון

הוא, המנהיג הנאמן

לאוסישקין מלאו עתה שבעים שנה — וזה לו חמשים שנה שהוא עובד את עבודת עמו בלא הפסק ומתוך מסירות ועקשנות שאינה יודעת לאות ואינה נרתעת בפני כל מכשול.

נאמנותו זו היתה לסמל בתנועה הציונית; מימיו לא עבד אלהים אחרים זולתי אלהי-האומה; רעיון התחיה הלאומית בכל היקפה ומכל בחינותיה נפח בו מראשית היוה בעודו נער תלמיד הגימנסיה רוח עבודה ויצירה, חשל את אופיו האיתן והישר והעמידו בשורת עסקניה החשובים של התנועה הציונית. השאיפה לציון העמיקה בו את הכרת ההכרח והאפשרות של תקומת עמנו על אדמת מולדתו העתיקה-החדשה.

הוא היה חובב-ציון בנעוריו הרצלאי בשנות בגרותו, אולם מעולם לא נגרר אחרי הנחות וקריאות ריקות מתוכן. אף בתקופת יסוד הסתדרותנו הלאומית ועבודתו המדינית הבין-הלאומית של המנהיג ברוך-עליון, לא הסיח אוסישקין את דעתו מן הצורך בפעולות מעשיות, ברכישת קרקעות ובישוב חקלאים יהודים, בפתיחת בתי-ספר, במנוי מורים ובדואגה לתחית הלשון העברית. הוא יצר את המושג „ציונות מעשית" — מושג שנשאר נאמן לו כל ימי-חייו. אך כשם שמעופו הגאוני של הרצל לא השכיח מלב אוסישקין את העבודה המעשית, — כי מעולם לא בז לקטנות, — כן לא הביאתו שאיפתו למעשי יום-יום לנקיטת עמדה בלתי-מדינית בתנועה הציונית. הריהו ציוני מדיני וציוני מעשי כאחד. אין, לדעתו, דרך אחרת לתחית עמנו בלתי-אם דרך זו של יצירת מסגרת מדינית, שבה תנתן לעמנו היכולת לחיות את חייו העצמיים מבלי הכפף לתנאי-חיים זרים כבגולה.

הוא ציוני סינתיטי. אף אינו מתעלם מן הצורך בציונות תרבותית מן ההכרה בפיתוח החנוך העברי. הוא נאמן לציונות; הוא חי בה בכל נימי נשמתו — ומכאן כח השפעתו הכביר על התנועה כולה. הוא הטביע את חותמו על כמה וכמה יצירות ישוביות וציוניות.

בנהוג שבעולם הולך כל רעיון ומטשטש, ברבות השנים, בלבב נושא כל אישיות העובדת עבודה לאומית נבצר ממנה שלא להשתעבד לאותה אבטומאטיות לאותו הרגל ושגרה שמלווים אותה בכל מחשבותיה ומעשיה ברבות השנים ניטלת ממנה הרעננות; כח האמונה תש. רק יחידי-סגולה זוכים לכך, שהרעיון ילך ויתעמק בנפשם, יגביר את אמונתם, ירענן את מחשבתם ויחזק את כח רצונם. אוסישקין ידע לשמור על אמונת-נעוריו. זוהי אחת מתכונותיו המצוינות ביותר.

ואף זאת. אין אוסישקין חריף חמות, דיפלומאט דק-הרגש והנואנסים ישר דרך הוא, כולו אומר כובד-ראש

אין הוא מחוכם ומפולפל. אין הוא מתאמר לנהל מדיניות לאומות דוגמת צירי המעצמות הגדולות. הוא מאמין בזכות עמו על ארץ-אבותיו, והוא אומר ועושה את אשר הוא חושב לנכון, מבלי נטות ימינה ושמאלה. וגם בהתכונתו זו צפון סוד כחו והשפעתו.

הוא מביע את רגשותיו מחשבותיו ושאיפותיו של היהודי הבינוני, של אותו „בעל-הבית היהודי", במשמע הטוב, שידע לשמור על קניני האומה אף ברגעים המרים ביותר לחיה ולהענות לכל תביעה לשם הצלתה והצלת תעודתה ועתידתה — אותו בעל הבית האוהב תורה ומעשים טובים.

יש בו אינסטינקט לאומי חזק, מעין שרשיות איתנה ובלתי-שכיחה בתוכנו, שעושים אותו מבורך בהרמוניה ללא קרע-נפש.

אוסישקין מחונן ביכולת ובפאתוס. מתוך הכרה עמוקה בצדקת בני עמו, עולה בידו להבליט את שאיפותיהם דמות של ממש. על כן רב האמון בו; בישרונו; בכשרונו ליצור; בנאמנותו. לכן גדולה השפעת נאומיו על הקהל הרחב: הוא יודע לרתק את שומעיו — לא בטהרת הלשון וביפי מבטאה; כי אם בעצמת האמת שבדבריו ובהברה המיוחדת הפורצת מעמקי לבו בכח אמונתו הגדולה.

הוא נאמן לרעיון ולמפעל. וכשפרש מן ההנהלה הרשמית, התיצב בראש הקרן הקיימת, והגביר את פעולותיה המעשיות, והגדיל את רכושנו הקרקעי עשרת מונים. הוא התמכר לעבודה המעשית, ועשה בה גדולות.

בן ע' כבן כ' פועל ויוצר — בכח אמונתו הגדולה ובפשטות העממית שבאופיו.

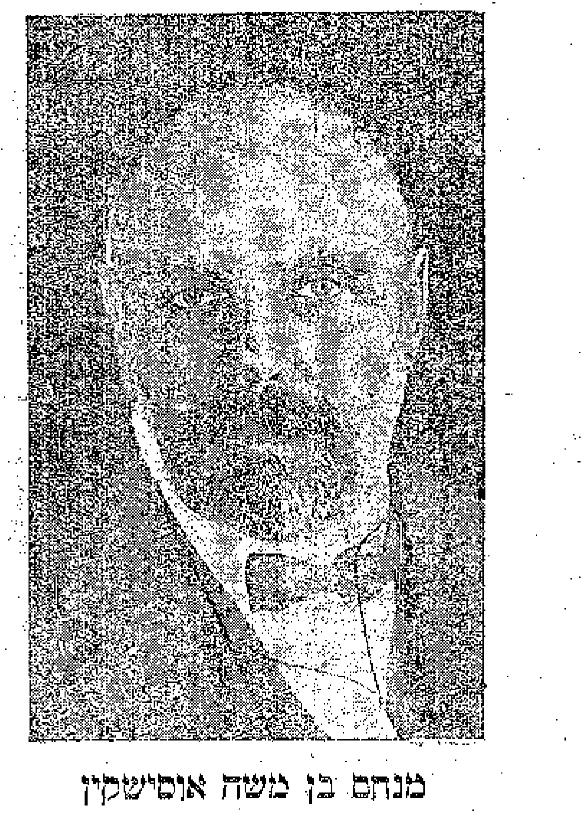

מנחם בן משה אוסישקין
נולד ביום א' אלול לשנת תרכ"ג

מכתב החוזר, ששלח אוסישקין לפני שלושים שנה על יסוד „האספה הכללית"—

באות-הכח הראשונה של הישוב בא"י

אחים!

מיום גלות ישראל מעל אדמתו ועד עתה לא עברה עליו אפילו תקופה אחת שלא זכר את ארץ אבותיו, ולא רק זכר אותה אלא שאף אליה בכל לבבו ובכל נפשו ויחשוב למאושרים את אלה המעטים שהספיקו לשוב אל הארץ ולהתנחל בה, מתוך עומק הנפש נבעה בלבב הטובים שבאומה ההכרה הברורה שהארץ אשר עליה נטוה ונארג העבר של העם היא היסוד המוסד לקיומו בהוה ונשמת עתידו, וכשרוצים „אנחנו לקרוא שם לחוט-השני העבור דרך כל דברי ימינו הארוכים, אז נקרא לו „חבת הארץ".

הרבה צרופים במשך תקופות רבות ושונות נצטרפה חבה זו. הרבה דמויות ניתנו לה זו אחרי זו עד שבאה התקופה האחרונה וקבעה לה להחבה הזאת דמות חדשה — דמות העבודה והבנין. ראה העם את מצבו הנורא בקרב העמים בכל ארצות פזוריו וחזר וראה את המשפט והצדק שהממשלה התוגרמית קובעת תמיד לבני ישראל ככל יתר אזרחי הארץ והתעורר בקרבו ברב כח ועוז המחשבה הכבירה לתת את כחו לארץ אבות לתחיתה, לבנות את חרבותיה ולקומם את שממותה לטוב לה ולהעם היושב עליה. —

ותהי חבת הארץ המלוה אותנו על דרכנו בכל ארצות נדודנו, לא רק לענין נפשי בלבד אלא גם לעבודה ממשית, לעבודה קשה אבל כבירה, קדושה ורוממה — לעבודת התחיה.

וזה לנו, אחים, בחצי היובל שהננו עובדים עבודה גדולה זו וכבר זכינו לראות ראשית בכוריה גם בעיר וגם בכפר, גם במקצוע עבודת האדמה וגם במקצוע המסחר האומניות והחנוך; כבר זכינו לראות עד כמה כחה הרוחני והחנוכי של העבודה הזאת גדול בתחומה וגם מחוץ לתחומה — בכל מקומות מושבותיה של אומתנו, שגופה ורוחה צריכים חזוק.

עתה, אחים, הננו יכולים גם לתת לעצמנו דין וחשבון מפעלנו, שהוחל לפני עשרים וחמש שנים, בכחות מועטים ובלב חרד, חרד מפחד ותקוה גם יחד. עתה הננו רואים מה רב כחו של רצון חזק של פעולה לאומית תמה. עתה יש לנו בארץ ישראל ישוב עברי חי הנוסד על העבודה, סכום הגון של כחות פועלים שנקבצו ובאו מכל ארצות הגולה. עתה יש לנו בארץ אבות אותו הגרעין החי, העלול להתפתח לצמוח מתחתיו ולהיות למקור

(הסוף בעמוד ג')

אורי קיסרי

עם אוסישקין, בהוטל מיראבו..

פאריס מתפלשת בטיט חוצות. הגשם אינו יורד, אלא זוחל. הוא החל שלשום, נמשך אתמול והיום לא פסק. בני-האדם התרגלו לכך. המטריות נעשו להם טבע שני—וניחא להם. המכוניות מתרוצצות, מתחלקות לפעמים, מתיזות רשפי בוץ, ונעלמות. איש אינו מהרהר אפילו בשמש. כלום היתה פעם כזו במקום הזה?...

רחוב המסורת המתארך משמאלה של ה„אופירה הגדולה" והנושא עליו שם ספוג אירוניה: „רחוב השלום", רובץ כאן על מחסני התכשיטים והאבנים היקרות שלו. בראשיתו של הרחוב, במקום שהוא משקיף על פני הבולווארים הגדולים, מתגוססת הקהוה המפורסמה הנושאת עליה את שם הרחוב. ליד השולחנות הקטנים הזרועים כאן על פניה של המדרכה אתה מבחין בארוכה שבעים לשון ומדינה. מזג האויר אינו מפריע להם. הם מוצצים מתוך קני-הקש את המשקאות הקרים ומביטים בעינים דלוחות על טפות הגשם הזוחלות כאן אל האדמה.

אותו בוקר יצא נער מנערי ישראל את ביתו ונבלע באוקינוס האנשים שהיה מכה כאן גלים. הד המקום ענה בלגלוג קל על צעדיו הנחפזים והנבוכים-קמעא של זה ילד-החמה שנשכח לבין הפיח והשלג, לבין הפיח והאכזבות.

כשהגיע אל „רחוב השלום" התחיל לבו נוקף בחזקה, ועיניו נשואות אל עבר מספרי הבתים והכתובות. לסוף, בצד שמאל של הרחוב, עצר בלכתו. על יד אחד השערים המפוארים אפשר היה לקרוא: „הוטל מיראבו". זכוכיות הדלת פרשו לפניך פרוזדור ארוך שהוביל אל טרקלין רחב-ידים. הקטיפה הארומה היתה מרובה כאן. כסאות מרופדים ועמודים כאילו ספרו לך בשבחה של עצלות ובגדולתם של הולכי-בטל.

הנער-מארץ-ישראל דחף את הדלת המסתובבת ונכנס. לקראתו הופיע מלצר לבוש מכלול, חליפה-קטיפה וגרבי-משי לבנים וארוכים לרגליו הנעולות סנדליכה מבריקות.

— מה יצוה, אדוני? — שאל המלצר את התועה בדרכי החיים.

— את מר אוסישקין.

והוא החל מצפה, בעמידה, לנסיך הקרקע והאמונה, שיופיע כאן בברזל-דבריו ובעיניו הכחולות, הבהירות והמורבות.

שלשים מטר באורך, עשרה מטר ברוחב: זה טרקלין המלון „מיראבו". נפוליון השלישי, שנה לפני תבוסתו, היה מקטר כאן את סיגריותיו ומספר בלילות-החורף עם הקצינים של צבאו. בראהמס הצועני, התוסס אקורדים של נגינה, היה מבלה כאן את ימי-ישיבתו בפארים. ספר-הזכרונות של המלון מספר שהיינריך היניה הגיע לכאן באחד הלילות ולא מצא חדר פנוי—וסר ממנו. קציניו של ווילהלם השני, בשנים שקדמו למלחמה הגדולה, היו „כובשים" את חדרי המלון בבואם לבלות זמנם במסבאות של מונמארטר ומונפארנאס.

עיניו של אוסישקין רחצו באותו בוקר את כל האוירה והזכרונות האלה. עשרת המלצרים שנצבו כאן במדיהם המבריקים, זקפו אזנים ונסוגו אחורנית כשענה אוסישקין בעברית על שאלתי:

— טוב בארץ-ישראל...

מתוכי כבר עלה הטחב של הרכבת-התחתית, טחב המטרוגים אשר לתיאטראות. שאלתיו: „כיצד בארץ?" והוא ענה:

— טוב בארץ-ישראל...

הוא בא מן הארץ וסר פאריסה בדרכו לאמריקה. הימים היו ימים קשים. אחרי מאורעות אוגוסט 1929. כבר החלו ההגבלות הידועות נגד קניות הקרקע. הוא, שרגליו עמדו תמיד על הקרקע ורגבי אדמה היו יקרים לו יותר מכל מגדלים פורחים באויר — כאילו התחיל להרגיש ששעל האדמה נעתק מתחת לרגליו.

— ובכן — אמרתי — טוב בארץ-ישראל?

בשלישית ענה ואמר:

— טוב בארץ ישראל...

אולם מתוך עיניו השקיפה עלי תוגה גדולה ואיומה לא-אפשר-לה ירדה עלי. מבטו היה אובד בחלל בלתי נראה לעין. כתפיו לא כרעו וסימני לאות לא נראו בהן; אולם עיניו היו נוגות כל-כך עד שרגע אחד היה בלבי לקום ולנום ההוצה.

— אדוני הולך לאמריקה... המאמין הוא באמריקה?

בתוך נפשו הלם בודאי אותו רגע פתגמו האהוב עליו ביותר על דבר הרצון האגדי, ששום דבר אינו עומד בפניו. אולם תשובתו היתה פשוטה יותר:

— צריך תמיד לנסות...

מן המסדרון הסמוך עלו קולות-דברים והמלצרים היו באים פעם בפעם לקרוא בשמם של גדולי הציונים בפארים אשר באו לכאן לישב ולשוחח עם מנחם אוסישקין. ואולם הוא, האודיסאי שנהפך היום להלך התפאורת של ארץ-ישראל על סלעיה, אבניה והחול שלה, לא היה שועה אליהם, וכאילו בקש להפקיד כאן, אל נפשי שלי, שהייתי יהודי מובשר לחלק עמו את האורה והנגוהות של הארץ — את מחשבותיו, געגועיו ותוגתו.

הוא בקש להראות תקיף, נאמן לברזל שהלבישו לאישיותו, ולא מזג לי את תוגתו אלא בעינים בלבד. אולם אנכי בקשתי לשוות דמות מיוחדת לעצבות זו שהצניע מבטו.

— דומה — העזתי ואמרתי לו — שאדוני מדוכא מאד...

הוא נשא אלי את עיניו. עכשו כסת

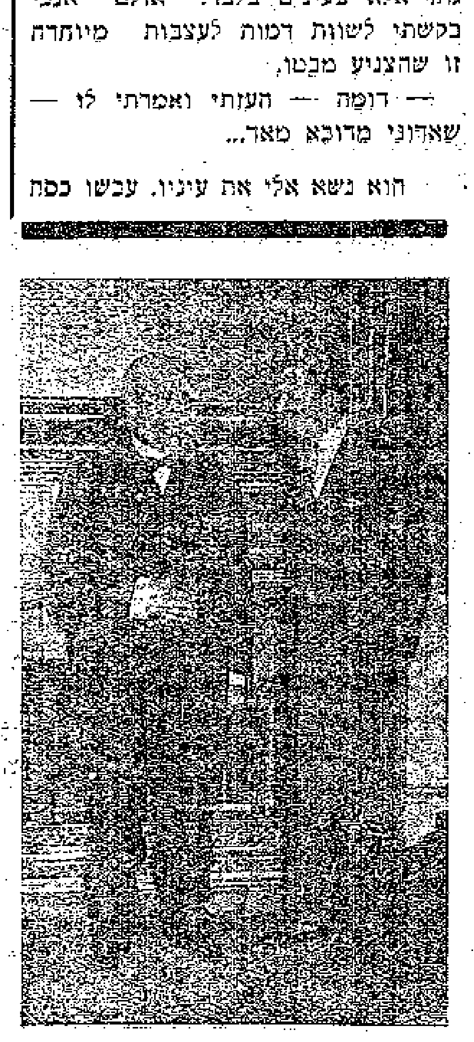

אוסישקין (בשעת ביקורו באמריקה) וג'ימי ווקר, מי שהיה ראש עירית ניו-יורק

התמהון על התוגה. כאילו בקש לזמן לעצמו: „כלום הסתכלתי כל-כך לגלות את המעיק עלי?"

אולם לאט לאט פרחה התהיה מתוך האישונים הכחולים והתוגה שבה לחשוף התוצה. הוא דבר עתה קטועות, בקול נמוך, כשעיניו מביטות בי והודרות:

— אין אני מדוכא כל עיקר... אין אני מיואש כל עיקר... אמנם הענינים נגעו במקצת בארץ...

— אדוני נוגה...

הוא כאילו לא הבין.

— נוגה? — חזר אחרי.

חיוך טוב ועמוק הגיה את פניו. שאלתי:

— הסבור אדוני שטוב אעשה בשובי לארץ?

הוא צעד כמה צעדים ונתקרב אלי:

— טוב תעשה!

ושתי המלים היו כבדות-בטחון והדרכה.

עינו רמזה עתה למלצר שנצב על הסף. הוא אמר לו להכניס את האורחים.

ולאחר רגע עברו לפניו המשלחות וברכוהו בשלום. ככלות השאלה השמונה ענה נסיך-האדמה בקול שלו ובעינים נמרצות:

— בארץ-ישראל הכל בסדר. הכל פורח ומלא תקוות. עליכם לעבוד כאן—בשביל הארץ ובשביל אלה היושבים בה.

התוגה פרחה למקום נסתר. בין כתלי ההוטל הצרפתי רחפה רוח אמונה של בני אברהם.

בחוץ הוסיפו טפות-הגשם לזחול מלמעלה למטה והרקיע היה כבד, אפור ונמוך. אולם בעיניו של הנער מארץ-ישראל השתקפו שמים כחולים הפרושים ממעל לרצועה צרה וקטנה של אדמת הקרוית מולדת.

לאוסישקין

(ליום מלאת לו שבעים שנה)

* * *

„ולירושלים עירך ברחמים תשוב"
ואוסישקין בתוכה לאורך ימים רבים
עוז והדר כלו, עסקן מאד חשוב,
סולל לו דרכו למרות העקרבים,
בגולה היה ראש ונשיא ה„חובבים"
וידו לא חשך מכל גדולות וקטנות,
וידע ליצור פלוגת עוזרים סובבים,
שהמה ידעו כח פעולתו לתנות.
ובעלותו ארצה לשמע קול ההצהרה
נתונה היתה עבודתו על פני מלחמה
ולא היה חסר כל מכשול וכל צרה,
וילך ויבחר לו את גאולת האדמה.
אין חלקו בסוכנות, לא יצלצל בפעמון
ואך באשר גאולת מולדת ידו שמה,
ורב מאד חלקו, גדול עשרת מונים,
מכל המדברים גדולות ולבם שממה
לך בדרכך, ואל תפן אנה ואנה,
חזק, אוסישקין, חזק, כח לחי,
והיו שנותיך מאה ועשרים שנה.
זאת הברכה לך מאת ידידך...

את הכרוז לא חפצתי לגמור,
ולא יאמרו: מברך רעהו בקול רם.
על סודי איפוא עלי לשמור,
אך תהלתך אני מגיד קבל עם.

ירושלים   **זקן-צעיר**

המחבר, שנחה עליו רוח השיר לכבוד החג, הוא מזקני הסופרים העסקנים בצבור העברים — ועפ"י בקשתו הננו נותנים את חרוזיו בעלום-שמו. — המערכת

מפתגמיו של מ. אוסישקין

נלקטו ונאספו ממאמריו, ממכתביו ונאומיו ונערכו בסדר כרונולוגי,
על ידי **זלמן קוטלר**

לבוא לאחר מעשה בטענות ותביעות... זה אינו מן הצדק והיושר (מאמרו „על עסקי הציוניות", „השלח", כרך י"ח, תרס"ט).

יש דבר והוא חשוב יותר מהשלום — השלום אפשרי הוא גם בבית-הקברות — והוא: העבודה! (מנאום הנעילה שלו בקונגרס הציוני העשירי, אוגוסט, 1911).

העתיד הוא שלנו (מנאום הפתיחה שלו באספת חובבי-ציון באודיסה, א' פברואר, 1912).

מיעוט אקטיבי יכול לעשות ולהשפיע הרבה יותר מרוב פסיבי. יהושע בן נון וכלב בן יפונה השפיעו הרבה יותר מחבריהם עשרת המרגלים. וכל מה שנוצר בארץ ישראל במשך שלשים השנים האחרונות — נוצר על ידי המיעוט, יען כי הרוב הגדול ביותר של עמנו הוא פסיבי (מנאומו באספת „חובבי שפת עבר" באודיסה, ט' באב, תרע"ב).

הכח שבו מנצחים הוא: הרצון ואם נרצה — ננצח! (כנ"ל).

אם ארץ ישראל קודש הוא לישראל, אז ירושלים היא קודש-הקדשים (מהצהרתו בראש הס' „ירושלים", תוצאת „חובבי ירושלים", תרע"ג).

אם אנו לא נפדה את שרידי מחמדינו, אין אנו כדאים לגאולה (שם, שם).

שבילה של האמת הוא: שביל הזהב (מחברתו „זעמליא אבעטאוואניא" פטרבורג, 1913, צד 5).

השאיפה ההיסטורית לארץ ישראל ולתחיה נעוצה עמוק בנפש היהדות במשך שנות אלפים ומתפרצת בחריפות יתרה במומנטים של הזדעזעות כללית (שם, שם).

ההבדל בין המערב והמזרח הוא זה: המערב נתן חופש להאישיות וכבל את האומה, והמזרח כבל את האישיות ונתן חופש להאומה (שם, צד 12).

בכדי להיות אדון הארץ נחוצה קרקע תחת הרגלים; ועל כן שאלת הקרקע היא הראשונה והעיקרית (שם, 22).

היסוד היא המושבה (שם, שם).

ירושלים היא מרכז המוסר העולמי היא גדולה בעברה והיא יכולה להיות גדולה גם בעתידה (שם, 25).

כל העמים דואגים לירושלים, ופחות מכולם עמנו (שם, שם).

נחוץ רק לעשות — והעבודה תתן את התוצאות שאליהן אנחנו שואפים (שם, 33).

לולא העמיד המורה (פינסקר) קהל מאמינים, לא היה איש הולך אחרי המנהיג (הרצל), ולולא הופיע המנהיג לא היתה תורת המורה נושאת פרי.

לכו בדרך שהורה פינסקר תחת הדגל שהרים הרצל (מאמרו „המורה והמנהיג" „ייברייסקי זשיזן", 1916, גליון 50, בעברית — ב„ספר פינסקר", ירושלים תרפ"א).

אחינו הסובלים ונענים בגלות יוצרים את ההוה הקודר והמר שלנו, ואחינו הסובלים בארצנו יוצרים את העתיד הבהיר והנעים שלנו (מאמרו „היוצרים שלנו", „ייברייסקי זשיזן", 1915, גליון 10 — 11).

המלחמה אינה יודעת רחם לקדשי ההיסטוריה (מהרצאתו בכנסית הציונים במוסקבה, בשנת 1917).

כשיהיו לנו בארץ-ישראל אנשים, אז תהיה לנו גם תרבות (כנ"ל).

זכרון העבר הלאומי הוא כח גדול, אם איננו רק ארכיאולוגיה פשוטה, כי אם מקור חי לשאיפות לאומיות בשביל ההוה והעתיד (כנ"ל).

אם יבוא יום וכל העולם יהיה במשטר סוציאלי, אז ישכח את מרקס ולסל שלנו, כמו שהעולם הנוצרי שכח כי ישו ופאול היו שלנו (מנאומו בפטרבורג בימי ממשלת קירינסקי 1917).

רבוי המפלגות היא בעוכרינו (משיחתו על אודות „עבודתנו בארץ ישראל מה היא?" „התורן", שנה ו' 1919, גליון ל").

החלטתה של אספת השלום לטובתנו היא רק „אתחלתא דגאולה", זה הוא רק המפתח לשערי הארץ, אבל הבנין עצמו, ממספר ועד הנפחות, אנחנו בעצמנו צריכים לבנות, מבלי לחכות לעזרה מן החוץ (שם, שם).

מעולם לא הייתי מתלהב ומתפעל מנצחונות דיפלומטיים ואת טבעי זה לא שניתי גם היום (מנאומו בועד העיר בירושלים, תר"פ. „חדשות הארץ", כ"ב אוקטובר 1919, גליון 13).

ירושלים היא לב האומה. אפשר לגוף להתקיים בלי אחד מאבריו, אבל אי-אפשר לו להתקיים בלי לב (שם, שם).

העם „החכם והנבון" נעשה לעם של סוחרים ותגרנים בזמן שעומדים אנו לפני השאלה הראשונה והאחרונה, — גאולת הארץ (ממאמרו „אין אונאה לקרקעות". „הארץ", תרפ"א, גליון תצ"ג).

לפעמים בוחרת ההשגחה העליונה דוקא באנשים לא גדולים בשביל תפקידים גדולים ביותר (מנאומו בישיבת הפתיחה של ועד הקהלה בירושלים, אור לז' אדר א' תרפ"ב).

זה דרכי: אמת, עקשנות, להיות לבלי חת, לא להיות כאהרן, אשר ברדיפתו אחרי השלום הגיע למעשה העגל, כי אם ללכת בדרכו של משה (מנאומו בחגיגה שערכה ירושלים לכבוד יובלו הארבעים, י"ג תרפ"ב, 1922. „הארץ" 1922, גליון תת"ד).

על ידי שנוי השם אין התוכן משתנה (מנאומו על הקונגרס הציוני הי"ג. „העולם", שנה י"א, גליון ב').

על הדגל מחויבים להגן תמיד ובכל עוז, בין בשעת ההתקדמות ובין בשעת הנסיגה לאחור (שם, שם).

נחוצים לנו לא רק הדולרים של אחינו באמריקה אלא גם בניהם, שיבואו ויעמדו בשורות החלוצים (שם, גליון ל' — ל"ב).

נחוץ כסף נחוצים אנשים, אבל אל לשכוח שלא הכספים יוצרים את האנשים, כי אם האנשים יוצרים את הכספים (שם, גליון ל"ג — ל"ד).

סיסמתנו לימים הבאים היא: קרקע, אנשים ותרבות עברית (שם, שם).

אינני מאמין שנקבל מהממשלה בזמן מן הזמנים אף שעל אדמה חנם, ולואי שלא תפריע לנו, לפחות, לקנות בכסף מלא (שם, שם).

שמרו על הכבושים שכבשנו! (שם, שם).

דגל הוא סמלו של עם וממלכתו (מאמרו „מדינה מתהוה", „ספר הקונגרס", ערוך ע"י יפה, תל-אביב, תרפ"ג).

בלי קרקע תחת רגלינו נספיק ליצור גם בארצנו לא יותר מ„גיטו" חדש (מאמרו „השלשה". קלן, י"א אלול תרפ"ג).

שאלת גאולת השפה היא הרבה יותר קשה משאלת גאולת הארץ, יען כי בנוגע לגאולת הארץ יש לנו עסק עם גוים, ובנוגע לשאלת השפה יש לנו עסק עם יהודים (מנאומו בכנסית התרבות בוארשה, 1924).

להביא לארץ ישראל את עמנו מכל ארצות גלותו — זאת אומרת: להוציא את היהודים משלשים ושש ארצות מצרים. תפקיד קשה למאד! (מנאומו בכנסית וארשה לטובת הקהק"ל, בשנת 1924).

אמנם בגלות נמצא רוב מנינו של העם העברי, אבל בארץ ישראל נמצא רוב בנינו (מנאומו באספת-עם בוארשה, 1924).

היותר נקל לעם העברי להוציא מקרבו תריסר איינשטיינים מאשר להוציא מקרבו אכר יהודי אחד הראוי לשמו (כנ"ל).

יותר טוב שתתעוררו על ידי אחיכם מאשר על ידי זרים... (כנ"ל).

קודם צריכים לבנות את הארץ, ואחר לקבוע את אופי המשטר והסדר בה (משיחתו במסבת עתונאים בלבוב, בשנת 1924).

נחוצים לנו אנשים העולים לארצנו לא מפני המצב הרע בגלות, כי אם מחפצם לבנות ארץ עברית עצמאית (כנ"ל).

צריכים אנחנו לבנות את ארץ ישראל לא בשביל מפלגות ומעמדים, כי אם בשביל כל העם העברי (כנ"ל).

עם איננו יכול לחיות ולהתנהג לפי מושגי היחיד ברכוש פרטי (מנאומו בכנסית פולין הקטנה למען הקהק"ל, לבוב, 1924).

אם נבנה בארץ ישראל רק את העיר, אז תהיה לנו „ארץ ישמעאל" ולא ארץ ישראל (כנ"ל).

אם מטבעו של ההון הפרטי הוא לבנות את העיר, הנה מטבעו של ההון הלאומי לבנות את הכפר (כנ"ל).

ארץ ישראל צריכה להיות קבוץ גליות החמרי שלנו, ירושלים — קבוץ גליות הרוחני שלנו. (מנאומו באספת-עם בביאליסטוק, 1924).

שלט עברי אחד ביפו, אפילו מלא שגיאות, יש לו בשביל העתיד ערך יותר גדול משיר יפה של ביאליק. (מנאומו בווילנה, 1924).

אנחנו עושים ספיקולציה בעתידה של ארץ-ישראל ובזאת אנחנו מעמידים בסכנה את קיומנו בעתיד. (מנאומו בווינה, 1924).

כל זמן שהקרקע עדיין איננה שלנו, אז כל מה שאנחנו יוצרים עליה הננו יוצרים נגד האינטרסים שלנו (כנ"ל).

בעד ארץ ישראל נותנים לא אלה שיש ביכלתם ליתן, כי אם אלה החפצים ליתן (משיחתו עם עורך ה„ציים" בלונדון, ג' אפריל, 1924).

נחוץ לרכוש את הלבבות ואת הכסף כבר מאליו יבוא (מנאומו אצל הספרדים בבוקרישט, 1924).

הפרוטות משקלן הוא תמיד יותר גדול משקל הלירות (כנ"ל).

יש לנו צבא גדול ומסור, עם גינרלים טובים, אבל בלי אופיצרים ובכל מלחמה הנצחון הסופי תלוי אך ורק באופיצרים (משיחה אתו אחרי שובו ממסעותיו באירופה, בשנת 1924).

שום דבר לא קבלו היהודים חנם. אפילו בעד קברה של שרה צריך היה אברהם לשלם בכסף מזומן, למרות מה שהארץ הובטחה לו ולזרעו (מהקול קורא שלו ליהודי אמריקה, בשנת 1924, שנתפרסם בעתוני אמריקה).

בידכם (הסופרים), אין כח האומה, אבל המפתח אל לב האומה בידכם (מנאומו בכנוס הסופרים הראשון, בקרית ענבים, כ"ח כסלו, תרפ"ח).

הפרטים רק מערפלים את העיקר. (מנאומו בכנוס הסופרים השני, בקרית ענבים ר"ח אדר תרפ"ו. הנאום הזה נתפרסם גם בשבועון „הדואר", נויארק, שנת ה', תרפ"ו, גליון כ"ד).

הפיק"א היא הפסבדונים של הברון אדמונד רוטשילד (כנ"ל).

עם ישראל חפץ לגאול אותה (את ארץ-ישראל) והוא משלם בעד אדמתה כמו שהאב משלם בעד הרפואות בשביל בתו החולה — בכל אשר ידרוש הרופא. (כנ"ל).

בפוליטיקה של בת-היענה לא תרמו את הערבים, ורק תחלישו את מסירות-הנפש של היהודים (מהרצאתו במושב הראשון של אספת הנבחרים השניה, כ"ה שבט, תרפ"ו. נתפרסמה ב„השלח" („היהדות בגולה וארץ ישראל), כרך מ"ה, תרפ"ו).

אנו רוצים לחדש את נעורינו ולא להיות אומה חדשה (שם, שם).

אינני מפחד מאיזו מלחמה שהיא: יש לי פחד מפני אפיסות כחות. כל מלחמה מביאה לסינתיזה של הכחות ואפיסת הכחות זהו המות. (מנאומו בבנקט לכבוד מ. ד. די פיג'וטו בירושלים, תמוז, תרפ"ו. „דואר היום", מיום ל' תמוז, תרפ"ו, גליון רמ"ה).

קשה לקבל הבטחה ממני, אבל אם מקבלים, היו בטוחים שהבטחתי תמלא (שם, שם).

הפלפול מסוכן הוא בזמן הבנין (שם, שם).

היחס לקרן הקימת לישראל דומה ליחס אל התנ"ך; הכל מעריצים ומהללים אותו ומעטים הלומדים אותו: את הקהק"ל הכל מעריצים, מהללים וחובבים, אבל מעטים הם העובדים בעדה (מאמרו „הקהק"ל בארץ ובגולה" תרפ"ח).

כל חיינו אינם לפי שורת ההגיון, ולפיכך נראות גם פעולותינו כבלתי-הגיוניות (מהרצאתו בקונגרס הציוני הט"ז, תרפ"ט, על הקהק"ל ופעולותיו).

אם הקרקע לא תהיה בידינו, יהיה הכל אבוד (כנ"ל).

עמנו זוכר לא את האישים כי אם את פעולותיהם (מנאומו על קבר ישראל בלקינד בראשון לציון, 1929).

היה זמן שאצלנו היה כתוב: „שקר אין לו רגלים", אבל עכשיו, במאה העשרים, בזמן שנתרבו הטלגרמות והראדיו, השקר לא רק שיש לו רגלים, כי אם יש לו גם כנפים (מנאומו בנשף היובל של הסתדרות המורים בא"י, ירושלים, ו' ניסן תרפ"ט).

ההשגחה הטילה על עמנו משא כבד מאד: לתקן במשך זמן קצר מה שקלקל במשך של אלפים שנה (כנ"ל).

תחיה לאומית פירושה בראש ובראשונה: תחית הילד תחית בית-הספר (כנ"ל).

המחיר של האידיאולוגיה איננו גבוה: ביותר בימינו ובדורנו (מהרצאתו בכנוס השני של מורי א"י למען קהק"ל, בבן-שמן, ג'—ד' בחנוכה, תרפ"ט. י"ל במחברת מיוחדת בשם „קול האדמה", תל-אביב, תרפ"ט).

הזעזועים הגדולים ביותר והקשים והנוראים ביותר, שעלו לאנושיות בדמי מיליוני נפשות, יסודם בעיקר בשאלת הקרקע (שם, שם).

בנין הארץ בלי קרקע לאומית איננו בנין אלא הריסה (שם, שם).

פשרנות והסתגלות — מאפיה של היהדות המערבית הן, קיצוניות ועקשנות — מאפיה של היהדות הרוסית הן (מנאומו בפגישת „עולי רוסלן", ב' דת' נוכחי בתל-אביב)

כבר הגיע הזמן שנדע, כי הדבר היותר טוב שאנחנו יכולים לקוות מאחרים הוא: שלא יפריעו לנו (משיחתו עם העתונאים ביום בואו לארצות הברית, בבקורו השני, דצמבר, 1930).

מחוץ — מלחמה, ומבפנים — בנין! זוהי הקריאה שלי (כנ"ל).

אם נרכוש את הקרקע, אז אפילו עשרים פאספילדים לא יפריעו לנו. ואם חלילה, לא נרכוש את הקרקע, אז אפילו ארבעים באלפורים לא יועילו לנו (מנאומו באספת-עם בנויורק, ג' דצמבר, 1930).

לא האנשים כי אם הפרוגראמות שלהם מעניינת אותי (משיחתו עם באי-כח ה„פורוורטס" בנויורק, ט"ז דצמבר, 1930).

פוליטיקה בלי פעולה מעשית הוא אסון בשביל הציונות; שתיהן צריכות ללכת שלובות זרוע ושתיהן צריכות להיות אגרסיביות (כנ"ל).

עם המסתיר את שאיפותיו איננו יכול להשיגן (כנ"ל).

הפרובלימה הארץ-ישראלית איננה ערבית, כי אם אנגלית (כנ"ל).

להערבים ישנן שבע מולדות: מארוקו, תוניס, עיראק, תימן, ערב טריפולי, וסוריה; ולנו אין אף אחת (נאומו בכנסית וואשינגטון למען הקהק"ל, ח' פברואר, 1931).

הפחד איננו פרוגראמה (כנ"ל).

יש והחוגים העממיים הרחבים מבינים את משמעה של גאולת הארץ יותר מאשר מנהיגיהם (משיחתו עם באי-כח ה„היינט" הפריזאי, י"א מרס, 1931).

אוי לה לאומה שאיננה יכולה לגלות את אשר עם לבה (מנאומו בכנסית עסקני הקהק"ל בא"י, תל-אביב, ז' אוקטובר, 1931).

כל הכחות שקמו נגדנו מכוונים קשתם כלפי שאלת הקרקע (כנ"ל).

סיסמתנו היא: אל יאוש (כנ"ל).

אסור לנו לעשות ספיקולציות על סנטימנטים. הסנטימנטים — זה הדבר שיש לנו וזה גם כחנו (מנאומו בקלוב הציונים הכללים, בירושלים, ערב הבחירות לועד הקהלה 1932).

שונאינו ילחמו בנו תמיד, גם אם נעבוד את עבודתנו בשתיקה גמורה (כנאומו במסבת העתונאים מטעם הקהק"ל, י"ט פברואר, 1933).

רעש איננו מעשה, רעש איננו גם תעמולה, כי אם אנטי-תעמולה (כנ"ל).

אם נבנה היכלות מפוארים בתל-אביב, אם נקים ארמונות על הר הכרמל ולא נדאג שאדמת הארץ תעבור לרשותנו — אבוד נאבד (כנ"ל).

אין להעמיד את הכל על עיר אחת (כנ"ל).

אין ארץ ישראל נגמרת על גבול הירקון (כנ"ל).

אין מדינה בעולם שתוכל להתקיים על מפעלים עירוניים בלבד, אם אין לה בסיס מוצק בחקלאות (כנ"ל).

כשנסעתי מקוויבעק לווינפג ברכבת מהירה במשך 208 שעות, לא הספקתי לעבור אלא את מחצית שטחה של קנדה — נתתי שבח והודיה להקב"ה, שנתן לנו את א"י ולא את קנדה. זו גדולה יותר מדי, ולגאול את קנדה ודאי שלא היינו מספיקים בכחותינו הדלים (כנ"ל).

הקרקע לעולם עומדת (כנ"ל).

אילו לא היתה קיימת קהק"ל היינו צריכים ליצור אותה דוקא בתקופה שאנו נמצאים בה כיום (כנ"ל).